

*Maciej Frendzel**

**ZYSKI I STRATY KAPITAŁOWE I ICH PREZENTACJA
PRZEZ SPÓŁKI NOTOWANE NA GIEŁDZIE
PAPIERÓW WARTOŚCIOWYCH W LONDYNIE**

1. WPROWADZENIE

Odpowiednia prezentacja dokonań finansowych jednostki stanowi jedno z podstawowych wyzwań współczesnej rachunkowości. Na problem ten składają się różne czynniki – zasady ujmowania pozycji w sprawozdaniu finansowym, moment i zasady wyceny ujętych pozycji, a także sposób ujmowania zmian wartości. Przyjmując podejście bilansowe¹ jako podstawę sprawozdawczości finansowej, można generalnie wyróżnić dwa podstawowe sposoby ujmowania kwot spełniających definicję dochodów (przychodów i zysków) oraz kosztów (w tym strat)² – uznanie w wyniku finansowy okresu oraz bezpośrednie odniesienie na określoną pozycję kapitałów własnych bez uwzględnienia w wyniku finansowym okresu. To drugie rozwiązanie określić można jako zyski i straty kapitałowe. Zyski i straty kapitałowe można zatem zdefiniować jako powstałe w okresie, nieujęte w wyniku finansowym, zwiększenia lub zmniejszenia w aktywach lub zobowiązaniach jednostki powodujące zmianę kapitału własnego, niezwiązaną z transakcjami z właścicielami działającymi w ramach uprawnień i obowiązków właścicieli (wpłaty lub dystrybucja na rzecz właścicieli)³.

* Dr, adiunkt, Katedra Rachunkowości, Wydział Zarządzania, Uniwersytet Łódzki.

¹ Podejście bilansowe lub orientacja bilansowa to koncepcja zakładająca, że dochody, przychody, zyski, koszty i straty są wielkościami pochodnymi wobec ujętych aktywów i zobowiązań i ich zmian (Jaruga, 2002, s. 17; Helin, Szymański, 2001, s. 66–69; Frendzel, 2011).

² Definicję dochodów, przychodów, zysków, kosztów i strat w kontekście podejścia bilansowego prezentują *Ramy koncepcyjne dla sprawozdawczości finansowej (2010)* (IFRS, 2010, par. 4.25) oraz ustawa z 29 września 1994 r. o rachunkowości (art. 3, ust. 1, pkt 30 i 31).

³ Zyski lub straty kapitałowe mogą być wykazywane na wyodrębnionym elemencie kapitału własnego, który często (ale nie zawsze) nie podlega dystrybucji na rzecz właścicieli do momentu realizacji pozycji, na której powstał. W świetle polskich regulacji (zob. np. art. 35 ust. 4 ustawy o rachunkowości, 2009) kapitał ten określany jest zazwyczaj kapitałem z aktualizacji wyceny. Podmioty stosujące Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej mogą różnie określać te pozycje.

Tak szeroko zdefiniowane zyski i straty kapitałowe obejmują, obok wymaganych przez określone regulacje rachunkowości skutków wyceny aktywów i zobowiązań podmiotu, również zyski i straty wynikające z poprawy błędów lat ubiegłych oraz skutki zastosowania zmienionej polityki rachunkowości⁴. Niniejsze opracowanie ograniczone zostało do pierwszej wyróżnionej części – pomija zagadnienie skutków zmian polityki rachunkowości i poprawy błędów.

Prezentacja ujmowanych zysków i strat kapitałowych jest obszarem dyskusji oraz badań w Polsce i na całym świecie⁵, a wyraźnie nasiliła się wraz z koniecznością ich prezentacji w świetle regulacji międzynarodowych w sprawozdaniu z całkowitych dochodów (ang. *statement of comprehensive income*) od 1 stycznia 2009 r.⁶

Obowiązujące regulacje międzynarodowe nie wykorzystują pojęcia zysków/strat kapitałowych, lecz określenie pozostałych całkowitych dochodów (ang. *other comprehensive income*). Wiąże się to ze sposobem prezentacji takich pozycji w sprawozdaniu z całkowitych dochodów, gdzie obok wyniku finansowego okresu wyodrębniane są pozostałe całkowite dochody będące (obok wyniku okresu) składową całkowitego dochodu (ang. *comprehensive income*). Pozostałe całkowite dochody odzwierciedlają przede wszystkim ujęte w okresie zyski lub straty kapitałowe, czyli zmiany wartości wpływające bezpośrednio w kapitał, a także pewne przeniesienia, np. przeniesienie kwot z kapitału na wynik finansowy okresu (tzw. przeklasyfikowania).

Celem niniejszego artykułu jest omówienie podstawowych przypadków ujmowania zysków i strat kapitałowych na podstawie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej oraz przedstawienie wyników badań dotyczących ich prezentacji przez spółki notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Londynie (ang. *London Stock Exchange* – LSE), uwzględnione w indeksie FTSE100⁷. Podstawą do napisania artykułu były studia literaturowe, analiza i interpretacja regulacji rachunkowości oraz analiza 100 raportów finansowych spółek giełdowych notowanych na rynku londyńskim.

⁴ Zob. par. 4.25 *Ram conceptualnych MSSF*, który definiuje dochody (przychody/zyski) i koszty (straty).

⁵ Zob. np. M. Marcinkowska (2003), A. Szychta (2011), E. Walińska (2009), E. Walińska, B. Bek-Gaik (2011), P. Wójtowicz (2009).

⁶ Dla sprawozdań przygotowywanych zgodnie z MSSF za okresy sprawozdawcze rozpoczynające się do 31.12.2008 r. zyski i straty kapitałowe prezentowane były w sprawozdaniu ze zmian w kapitale własnym.

⁷ Indeks FTSE100 (ang. *Financial Times Stock Exchange*) to indeks akcji 100 największych spółek giełdowych notowanych na Londyńskiej Giełdzie Papierów Wartościowych, spełniających określone kryteria kapitalizacji i płynności. Spółki uwzględnione w FTSE100 stanowią ok. 80% kapitalizacji giełdy londyńskiej.

2. KLASYFIKACJA ZYSKÓW I STRAT KAPITAŁOWYCH

Z perspektywy rozwiązań przyjętych w standardach międzynarodowych zyski i straty kapitałowe można klasyfikować ze względu na różne kryteria. Podstawowy podział to wyróżnienie tych elementów, które są wynikiem decyzji jednostki – np. przejętego przez nią rozwiązania w polityce rachunkowości (np. zyski lub straty związane z zastosowaniem modelu przeszacowania) oraz te, które obowiązują obligatoryjnie wszystkie podmioty (np. zyski z tytułu przeklasyfikowania nieruchomości z rzeczowych aktywów trwałych do nieruchomości inwestycyjnych, gdy stosowane są różne modele wyceny, zyski bądź straty z przeszacowania aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży itp.).

Drugim istotnym kryterium jest sposób rozliczenia pozycji wykazanych w kapitale. Wyróżnić można tutaj trzy podstawowe podejścia:

1. Ujęte zyski lub straty kapitałowe rozliczane są w korespondencji z inną pozycją kapitałów własnych (z wyjątkiem wyniku finansowego okresu);
2. Ujęte zyski lub straty kapitałowe przenoszone są na wynik finansowy okresu w określonym momencie, co określane jest przeklasyfikowaniem i z pewnej perspektywy może być traktowane jako quasi-zysk lub strata kapitałowa;
3. Ujęte zyski lub straty kapitałowe przenoszone są na wartość (zazwyczaj początkową) składnika aktywów lub zobowiązań (zazwyczaj niefinansowego).

Innym kryterium, ze względu na jakie można wyróżniać zyski i straty kapitałowe, jest sprawozdanie finansowe, w którym występują. Generalnie wskazać tutaj można te zyski bądź straty kapitałowe, które pojawiają się zarówno w sprawozdaniu finansowym, jednostkowym sprawozdaniu finansowym, skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym oraz sprawozdaniu finansowym, w którym zastosowano metodę praw własności, oraz te, które występują jedynie w sprawozdaniach finansowych skonsolidowanych oraz tych, w których stosowana jest metoda praw własności.

Dodatkowym kryterium podziału jest możliwość dystrybucji ujętych (przede wszystkim) zysków kapitałowych na rzecz właścicieli. Wyróżnić tutaj można elementy podlegające dystrybucji i te, które nie podlegają dystrybucji do momentu wystąpienia określonych okoliczności.

3. OBSZARY POWSTAWANIA ZYSKÓW I STRAT KAPITAŁOWYCH

W świetle regulacji międzynarodowych wyróżniamy kilka obszarów, w których może pojawić się ujęcie zysków i strat kapitałowych. Niektóre z nich wskazuje MSR 1 w par. 7, a są to:

- zyski i straty z przeszacowania rzeczowych aktywów trwałych,
- zyski i straty z przeszacowania wartości niematerialnych,

- zyski i straty aktuarialne ujęte w związku z programami określonych świadczeń zgodnie z MSR 19,
- zyski i straty z przeszacowania aktywów finansowych zaklasyfikowanych jako dostępne do sprzedaży,
- zyski i straty z przeliczenia sprawozdań finansowych działalności zagranicznych,
- zyski i straty na instrumentach zabezpieczających w zabezpieczeniu przepływu pieniężnych w części uznanej za efektywne zabezpieczenie.

Wskazane elementy nie są jedynymi, które skutkują ujęciem zysków i strat kapitałowych. Analiza regulacji MSR pozwala również wyodrębnić następujące pozycje:

- zyski i straty związane ze stosowaniem tzw. (ang.) *shadow accounting*,
- zyski i straty związane z powstaniem różnic kursowych na pozycjach niepieniężnych wycenianych w wartości godziwej, gdzie przeszacowania odnoszone są w kapitał z aktualizacji wyceny,
- zyski i straty powstałe w związku z ujęciem różnic kursowych na pozycjach pieniężnych zaklasyfikowanych jako aktywa finansowe dostępne do sprzedaży,
- zyski i straty z tytułu naliczonych różnic kursowych związanych z pozycjami pieniężnymi traktowanymi jako część inwestycji netto (inwestycji w aktywa netto),
- zyski i straty powstałe w związku z przeliczeniem całego sprawozdania finansowego jednostki sprawozdawczej,
- zyski i straty na instrumentach zabezpieczających w zabezpieczeniu inwestycji netto w części uznanej za efektywne zabezpieczenie,
- zyski z tytułu reklasyfikacji nieruchomości z rzeczowych aktywów trwałych do nieruchomości inwestycyjnych, gdy jednostka stosuje różne modele wyceny,
- zyski i straty związane z zastosowaniem metody praw własności,
- zyski i straty związane z przeliczeniem hiperinflacyjnym,
- zyski i straty wynikające z minimalnych wymogów finansowania związanych z programami określonych świadczeń,
- zyski i straty związane z przeliczeniem zobowiązań z tytułu wycofania z eksploatacji lub rekultywacji, gdy stosowany jest model przeszacowania dla rzeczowych aktywów trwałych.

Każdy ze wskazanych elementów ma nieco inne zasady ujęcia i rozliczenia, w związku z tym poniżej przedstawiono ich poszczególne charakterystyki. Należy podkreślić, że obok wymienionych pozycji mogą również pojawić się elementy odzwierciedlające podatek dochodowy wiążący się z tymi elementami, np. podatek odroczony, jeśli pojawiają się inne rozwiązania dla prawa podatkowego.

Dodatkowo należy wskazać, że wynikające z niektórych obszarów zyski lub straty kapitałowe mogą być prezentowane w jednej pozycji w ramach pozostałych całkowitych dochodów.

3.1. Zyski i straty z przeszacowania rzeczowych aktywów trwałych

Pierwszą pozycją wskazaną przez MSR 1 jako pozostałe całkowite dochody są zyski i straty z przeszacowania rzeczowych aktywów trwałych, ujęte w związku z zastosowaniem modelu przeszacowania. Wskazana wielkość powstaje, gdy jednostka przyjęła w polityce rachunkowości model przeszacowania dla określonej klasy rzeczowych aktywów trwałych, np. gruntów, budynków, maszyn itp. (Kabalski, 2009, s. 30). Stosując to rozwiązanie zgodnie z MSR 16, jednostka zobligowana jest zazwyczaj na koniec okresu sprawozdawczego do przeszacowania określonego składnika (lub grupy) do wartości godziwej. Należy podkreślić, że przeszacowanie takie nie musi wystąpić w każdym roku obrotowym – zgodnie z par. 31, 34 i 36 MSR 16 przeszacowania należy dokonać, gdy wartość godziwa składnika istotnie różni się od wartości, którą wykazano by w sprawozdaniu finansowym bądź też gdy dokonano by przeszacowania innego składnika w danej klasie.

W ramach kapitałów wykazywane są przeszacowania zwiększające wartość danej pozycji, chyba że w latach poprzednich ujęto odpis aktualizujący. W takim przypadku kwota przeszacowania odwracająca odpis (w całości lub części), ujmowana jest w wyniku finansowym okresu.

Przeszacowanie zmniejszające wartość pozycji, ujmowane jest w pierwszej kolejności jako strata kapitałowa do wysokości ujętego w poprzednich okresach zysku kapitałowego. Nierozliczona w ten sposób kwota odnoszona jest na wynik finansowy okresu jako koszt.

Cechą charakterystyczną modelu przeszacowania jest to, że w przypadku usuwania z ksiąg składnika aktywów, dla którego ujęto skumulowane zyski kapitałowe, wykazana w kapitale wielkość jako nadwyżka z przeszacowania (ang. *revaluation surplus*) przenoszona jest w zyski zatrzymane (np. zysk bądź strata z lat ubiegłych) i nie ma wpływu na wynik finansowy okresu.

Należy podkreślić, że zastosowanie modelu przeszacowania jest decyzją kierownictwa jednostki, w konsekwencji czego zyski kapitałowe z tego tytułu (lub straty kapitałowe, jeśli w poprzednich okresach ujęto zyski kapitałowe) mogą nie wystąpić w jednostce, która nie przyjęła tego rozwiązania.

3.2. Zyski i straty z przeszacowania wartości niematerialnych

Obszarem, w którym mogą wystąpić zyski lub straty kapitałowe jest również wycena wartości niematerialnych na dzień sprawozdawczy, gdy zastosowano model przeszacowania. Model przeszacowania przewidziany przez MSR 38 funkcjonuje na zasadach tożsamych zasadom przewidzianym przez MSR 16 dla rzeczowych aktywów trwałych.

3.3. Zyski i straty aktuarialne ujęte na programach określonych świadczeń zgodnie z MSR 19

Do zysków i strat kapitałowych zalicza się również zyski i straty aktuarialne, ujęte na programach określonych świadczeń zgodnie z MSR 19. Programy określonych świadczeń to programy z pracownikami, na mocy których jednostka zobligowana jest do wypłaty tym pracownikom pewnych kwot przez określony czas (w tym do śmierci) po przerwaniu przez nich zatrudnienia i zazwyczaj osiągnięciu odpowiedniego wieku emerytalnego. Programy określonych świadczeń nakładają przeważnie na jednostkę zobowiązanie do wypłaty świadczeń emerytalnych byłym pracownikom. Ostateczna wysokość tych świadczeń uzależniona jest od okresu zatrudnienia, wysokości pensji, stażu pracy i dodatkowych czynników. W związku z zawieraniem programami podmioty muszą ujmować odpowiednie rezerwy oraz gromadzić środki na pokrycie przyszłych zobowiązań. Właściwe oszacowanie rezerw i aktywów, związanych z programami określonych świadczeń, wymaga zazwyczaj przyjęcia określonych założeń aktuarialnych, takich jak np. wskaźnik rotacji pracowników, wzrostu płac, długości życia, stóp procentowych itp. Wykorzystanie tych założeń w długoterminowych prognozach może skutkować sytuacją, gdy często ich niewielkie zmiany mogą istotnie zmieniać wartość ujętych pozycji. MSR 19 dopuszcza, aby korekty wartości, wynikające ze zmian założeń aktuarialnych, były wykazywane bezpośrednio w kapitale własnym poprzez ich uwzględnienie w pozostałych całkowitych dochodach i wykazanie w zyskach zatrzymanych (nie wpływają na wynik finansowy okresu). Decyzja w tym zakresie leży po stronie jednostki, z tym że powinna być przyjęta w polityce rachunkowości dla wszystkich programów określonych świadczeń i wszystkich wynikających z nich zysków i strat aktuarialnych.

3.4. Zyski i straty z przeszacowania aktywów finansowych zaklasyfikowanych jako dostępne do sprzedaży

Istotnym elementem, który należy wyróżnić, omawiając zyski i straty kapitałowe, są przeszacowania aktywów finansowych zaklasyfikowanych jako dostępne do sprzedaży. Aktywa finansowe dostępne do sprzedaży obejmują aktywa finansowe, które zgodnie z MSR 39 nie zostały zaliczone do aktywów finansowych w wartości godziwej przez wynik finansowy, pożyczek i należności oraz inwestycji utrzymywanych do terminu wymagalności. Na dzień bilansowy pozycje takie wyceniane są w wartości godziwej, a przeszacowania prezentowane są w ramach kapitału, po uprzedniej prezentacji w pozostałych całkowitych dochodach. Kwoty wykazane w ramach kapitałów przenoszone są w całości lub stopniowo na wynik finansowy okresu, gdy jednostka realizuje daną pozycję, np. w momencie usunięcia składnika z bilansu, a także uznania utraty jego wartości.

3.5. Zyski i straty z przeliczenia sprawozdań finansowych działalności zagranicznych

Wśród zysków i strat kapitałowych wyróżnione są również zyski i straty z przeliczenia sprawozdań finansowych działalności zagranicznych. Wskazane elementy związane są z koniecznością przeliczenia sprawozdań finansowych podmiotów działających zagranicą⁸ dla potrzeb konsolidacji, gdy sprawozdania finansowe podmiotu podlegającego konsolidacji są przygotowane w innej walucie niż sprawozdania finansowe podmiotu przygotowującego sprawozdanie skonsolidowane. Zgodnie z wytycznymi MSR 21 pozycje aktywów i zobowiązań podmiotu konsolidowanego przeliczane są po kursie z dnia, na który przygotowywany jest bilans (kurs zamknięcia, którym w uproszczeniu jest zazwyczaj np. kurs średni NBP), zaś do pozycji ujmowanych w wyniku finansowym lub pozostałych całkowitych dochodach kurs historyczny z dnia ich powstawania (w uproszczeniu kurs średni dla okresu, w którym powstawały te pozycje). Różnice kursowe mogą tutaj pojawiać się zarówno w związku z tym, że stosowane są różne kursy dla pozycji bilansowych i wynikowych, jak i ze stosowania różnych kursów bilansowych w kolejnych okresach. Zgodnie z wytycznymi MSR 21, powstałe różnice kursowe wykazywane są jako zyski i straty kapitałowe (prezentacja w pozostałych całkowitych dochodach), a w bilansie prezentowane są w odrębnej pozycji kapitałów. Ujęte w kapitale kwoty uwzględniane są w skonsolidowanym wyniku finansowym okresu (przeklasyfikowane na wynik) w momencie, gdy jednostka traci kontrolę nad jednostką zależną.

Analogiczne rozwiązania do przedstawionych powyżej stosowane są dla przeliczenia działalności zagranicznych wykazywanych metodą praw własności lub konsolidacją proporcjonalną. W odniesieniu do metody praw własności na dzień bilansowy konieczne jest przeliczenie kwoty wykazywanej tą metodą w aktywach jednostki, zaś ujętych zysków i strat po kursach historycznych z dni ich ujęcia (lub dla uproszczenia kursie średnim okresu, w którym powstawały). Dla metody proporcjonalnej stosowane jest przeliczenie na zasadach identycznych, jak dla metody konsolidacji pełnej.

3.6. Zyski i straty na instrumentach zabezpieczających w zabezpieczeniu przepływów pieniężnych w części uznanej za efektywne zabezpieczenie

Kolejnym obszarem występowania zysków i strat kapitałowych jest rachunkowość zabezpieczeń. Pojęciem rachunkowości zabezpieczeń określane są przepisy zawarte w MSR 39 „Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena”,

⁸ Jednostkami takimi mogą być jednostki zależne, stowarzyszone, wspólne przedsięwzięcia czy oddziały zagraniczne.

które przewidują specjalne zasady ujmowania instrumentów określonych przez podmiot jako zabezpieczające i pozycji zabezpieczanych. Rozwiązania te przewidują, że w przypadku zabezpieczenia przez podmiot przyszłych planowanych lub prawdopodobnych przepływów pieniężnych lub przyszłych planowanych lub prawdopodobnych transakcji, przeszacowania instrumentów pochodnych lub różnice kursowe, powstałe na aktywach finansowych lub zobowiązaniach finansowych traktowanych jako instrumenty zabezpieczające, ujmowane są w części uznanej za efektywną w zyskach lub stratach kapitałowych (prezentacja w pozostałych całkowitych dochodach). Ujęte kapitały rozliczane są w zależności od rodzaju pozycji zabezpieczanej oraz rozwiązania przyjętego w polityce rachunkowości. Jeśli zabezpieczone przepływy lub transakcja wpływają na wynik finansowy w momencie ich ujęcia, to wykazane w kapitale wielkości przenoszone są na wynik tego samego okresu (przeklasyfikowanie na wynik). Podobne rozwiązanie stosowane jest również, gdy jednostka stwierdza bezzasadność stosowania rachunkowości zabezpieczeń w związku ze zmianą oczekiwań w odniesieniu do przyszłych przepływów lub transakcji.

Jeżeli zabezpieczana transakcja skutkuje ujęciem składnika aktywów finansowych lub zobowiązań finansowych, wykazane w kapitale przeszacowania przenoszone są na wynik finansowy tego okresu (przeklasyfikowane na wynik), w którym ujęta pozycja wpływa na wynik finansowy.

Jeżeli zabezpieczana transakcja skutkuje ujęciem składnika aktywów niefinansowych lub zobowiązania niefinansowego, jednostka może w polityce rachunkowości określić sposób rozliczenia kwoty wykazanej w kapitale. Pierwszym rozwiązaniem jest tutaj rozliczanie (stopniowe lub pełne) kwoty wykazanej w kapitale w wynik finansowy w tym okresie, w którym składnik zabezpieczany wpływa na wynik finansowy (przeklasyfikowanie na wynik). Drugą możliwością jest przeniesienie kwoty wykazanej w kapitale na wartość początkową ujętego składnika niefinansowego. W takiej sytuacji występuje specyficzna strata (lub zysk) kapitałowa związana ze zmniejszeniem kapitału, która musi być uwzględniona w pozostałych całkowitych dochodach. Co jest charakterystyczne, przeniesienie takie nie jest nazwane w świetle regulacji międzynarodowych.

3.7. Zyski i straty związane ze stosowaniem tzw. (ang.) *shadow accounting*

Rozwiązania rachunkowe określane jako *shadow accounting* wiążą się z ujmowaniem zysków i strat z umów ubezpieczeniowych. Standardy międzynarodowe pozostawiają zakładom ubezpieczeń pewne możliwości stosowania regulacji krajowych w zakresie ujmowania, rozliczania i wyceny takich kontraktów. Krajowe rozwiązania mogą przewidywać np. rozliczanie aktywowanych kosztów akwizycji i sprzedaży w wynik finansowy okresu w trakcie trwania

umowy nieliniowo, lecz w momencie, gdy umowa bądź instrument, z którymi są one związane, wpływają na wynik. Ujęcie kosztu jest zatem skutkiem ujęcia (zazwyczaj) zysku na instrumencie (jest „cieniem” ujęcia zysku), z którym się wiąże. MSSF 4 „Umowy ubezpieczeniowe”, któremu podlegają umowy ubezpieczeniowe, wskazuje, że jednostka może stosować *shadow accounting*, jeżeli regulacje krajowe dopuszczają takie rozwiązanie, w tym rozliczać aktywowane w bilansie koszty akwizycji w kapitał (prezentować straty kapitałowe), jeżeli przeszacowanie instrumentu, z którym wiąże się ujęcie kosztów, wykazywane jest w kapitale (są to np. aktywa finansowe dostępne do sprzedaży). Ujęte w kapitale kwoty dla instrumentu podstawowego oraz koszty z tytułu zastosowania *shadow accounting* rozliczane są zazwyczaj w wynik finansowy w okresie, gdy jednostka usuwa z ksiąg instrument, który podlegał przeszacowaniom (koszty „podążają” za rozliczeniem przeszacowania instrumentu).

3.8. Zyski i straty związane z powstaniem różnic kursowych na pozycjach niepieniężnych wycenianych w wartości godziwej, gdy przeszacowania do wartości godziwej odnoszone są w kapitał

Inna pozycja zysków i strat kapitałowych powstaje, gdy jednostka posiada pozycje niepieniężne w walucie obcej, które na dzień bilansowy wycenia w wartości godziwej, a przeszacowania do wartości godziwej odnosi w kapitały. W tym przypadku, zgodnie z wytycznymi MSR 21, różnice kursowe powstałe z przeliczenia takich pozycji wykazywane są w sposób analogiczny do ujęcia przeszacowania do wartości godziwej. Wskazane różnice kursowe mogą powstawać np., gdy jednostka posiada akcje podmiotów zagranicznych zaklasyfikowane jako dostępne do sprzedaży, rzeczowe aktywa trwałe za granicą, dla których stosuje model przeszacowania, bądź też wartości niematerialne wyceniane w ten sam sposób. Ujęte z tytułu różnic kursowych zyski/straty kapitałowe rozliczane są w sposób analogiczny jak przeszacowania do wartości godziwej (mogą być przeklasyfikowane do wyniku finansowego lub być przenoszone w zyski zatrzymane).

3.9. Zyski i straty powstałe w związku z ujęciem różnic kursowych na pozycjach pieniężnych zaklasyfikowanych jako aktywa finansowe dostępne do sprzedaży

Zbliżony problem do przedstawionego powyżej powstaje dla pozycji pieniężnych zaklasyfikowanych do aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży. Zgodnie z wytycznymi MSR 39 wielkości takie wyceniane są na dzień bilansowy w wartości godziwej, jednak jednostka powinna rozpoznać podwójne

przeszacowanie. Pierwsze związane jest z naliczeniem odsetek stopą efektywną (odsetki wykazywane w wyniku finansowym), które sprowadza daną pozycję do jej zamortyzowanego kosztu oraz drugie, w związku z którym następuje przeszacowanie składnika do jego wartości godziwej. Zgodnie z MSR 21, jednostka wykazująca takie pozycje pieniężne w walucie obcej powinna na dzień bilansowy ujmować dwie różnice kursowe – związane z przeszacowaniem i wyceną w zamortyzowanym koszcie oraz związane z przeszacowaniem do wartości godziwej. Różnice kursowe powstałe na podstawowej części (zamortyzowanym koszcie) odnoszone są na wynik finansowy okresu, w którym powstały. Różnice kursowe powstałe na przeszacowaniu do wartości godziwej wykazywane są w ramach pozycji, w których przedstawiane jest przeszacowanie do wartości godziwej. Rozliczenie ujętych w kapitale różnic kursowych odbywa się na zasadach przewidzianych dla przeszacowań do wartości godziwej (stopniowo⁹ lub jednorazowo w wynik okresu).

3.10. Zyski i straty z tytułu naliczonych różnic kursowych związanych z pozycjami pieniężnymi traktowanymi jako część inwestycji netto (inwestycji w aktywa netto)

Odrębne zagadnienie ujęcia zysków lub strat kapitałowych wiąże się z przeliczeniem pozycji pieniężnych w walucie obcej wykazywanej w sprawozdaniu finansowym, w którym (zazwyczaj) stosowana jest metoda praw własności i traktowanej jako część inwestycji w aktywa netto podmiotu stowarzyszonego lub wspólnego przedsięwzięcia. Zgodnie z ogólnymi wytycznymi MSR 21, różnice kursowe powstałe na pozycjach pieniężnych wykazywane są w wyniku finansowym. Odstępstwo od tej reguły pojawia się w par. 32 MSR 21, zgodnie z którym m.in. długoterminowe należności od podmiotu stowarzyszonego (lub wspólnego przedsięwzięcia), dla których nie ma określonego terminu zwrotu, traktowane są jako część inwestycji w ten podmiot¹⁰. Różnice kursowe na takich pozycjach wykazywane są jak różnice kursowe powstałe na przeliczeniu inwestycji w aktywa netto, czyli w zyskach i stratach kapitałowych. Ujęte w ten sposób kwoty rozliczane są w sposób analogiczny do kwot omówionych wcześniej przeliczeń walutowych – przenoszone są na wynik w momencie, gdy np. jednostka przestaje być znaczącym inwestorem lub zwiększa swój udział do kwot dających jej kontrolę.

⁹ Przeklasyfikowanie stopniowe może się pojawić np., gdy jednostka przeniosła składnik z aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży do inwestycji utrzymywanych do terminu wymagalności.

¹⁰ Zob. również MSR 28 par. 29, który odnosi się do tego zagadnienia.

3.11. Zyski i straty powstałe w związku z przeliczeniem całego sprawozdania finansowego na walutę prezentacji

Zyski i straty kapitałowe powstają również, gdy jednostka przelicza własne sprawozdanie finansowe na walutę inną niż waluta, w której zostało przygotowane (przeliczenie na walutę prezentacji). Zgodnie z wytycznymi MSR 21, par. 39 jednostka przelicza swoje sprawozdanie na zasadach przedstawionych w punkcie dotyczącym przeliczenia sprawozdania finansowych podmiotów zagranicznych dla potrzeb konsolidacji. Skutki zastosowania różnych kursów do przeliczenia aktywów, zobowiązań, kapitałów odzwierciedlających zyski bądź straty (w tym kapitałowe) oraz kapitałów wniesionych przez właścicieli ujmowane są na odrębnej pozycji kapitału jako kapitał z przeliczenia.

3.12. Zyski i straty na instrumentach zabezpieczających w zabezpieczeniu inwestycji netto w części uznanej za efektywne zabezpieczenie

Kolejnym obszarem, który skutkuje ujęciem zysków i strat kapitałowych jest rachunkowość zabezpieczeń w kontekście zastosowania zabezpieczenia inwestycji netto. Zgodnie z KIMSF 16 ten rodzaj rachunkowości zabezpieczeń można stosować jedynie w odniesieniu do różnic kursowych powstających między walutą funkcjonalną jednostki działającej za granicą a walutą funkcjonalną jednostki dominującej (bądź znaczącego inwestora). Przykładem takiego zabezpieczenia może być zawarcie kontraktu pochodnego na walutę, w której wykazywana jest pożyczka traktowana jako część inwestycji w aktywa netto. Jak wskazano wcześniej, z perspektywy sprawozdania finansowego, w którym stosowana jest metoda praw własności, różnice kursowe naliczone na wspomnianej pożyczce ujmowane są w ramach kapitałów własnych. Zawarcie instrumentu pochodnego może zabezpieczać tę pozycję przed ryzykiem kursowym przez określony czas. Ujęcie instrumentu pochodnego na ogólnych zasadach skutkowałoby ujęciem zysków lub strat z jego przeszacowania w wyniku finansowym okresu, podczas gdy zabezpieczane ryzyko utożsamiane przez różnicę kursową na pożyczce byłoby ujęte w kapitale. Prowadziłoby to do niespójnego ujęcia powiązanych ze sobą wielkości – różnic kursowych w kapitale i zysków z przeszacowania na wyniku finansowym. Jednostki gospodarcze, które chcą wyeliminować tę niespójność mogą skorzystać (dobrowolnie) z zabezpieczenia inwestycji netto, które funkcjonuje na zasadach spójnych z zabezpieczeniem przepływów pieniężnych – zgodnie z par. 102 MSR 39 jednostka może odroczyć przeszacowanie instrumentu zabezpieczającego w kapitale w części uznanej za efektywne zabezpieczenie do dnia rozliczenia różnicy kursowej wykazanej w kapitale. W takim przypadku ujęta w kapitale kwota przeszacowania instrumentu zabezpieczającego jest wykazywana w wyniku finansowym (przeklasyfikowanie do wyniku) proporcjonalnie do przeniesienia na wynik różnicy kursowej.

3.13. Zyski z tytułu reklasyfikacji nieruchomości z rzeczowych aktywów trwałych do nieruchomości inwestycyjnych, gdy jednostka stosuje różne modele wyceny

Zyski kapitałowe wynikać mogą również z przeklasyfikowania przez jednostkę wykazywanej nieruchomości z rzeczowych aktywów trwałych do nieruchomości inwestycyjnych. Zgodnie z par. 62 MSR 40 zysk kapitałowy powstaje, gdy jednostka stosuje dla rzeczowych aktywów trwałych model kosztu, a dla nieruchomości inwestycyjnych wartość godziwą i istnieje dodatnia różnica między wartością godziwą i wartością netto. Ujęte w kapitale przeszacowanie nie wynika zatem z zastosowania modelu przeszacowania, lecz wiąże się z ujęciem różnicy między wartością godziwą i wartością netto składnika z dnia jego przeniesienia. Co charakterystyczne, późniejsze przeszacowania nieruchomości inwestycyjnych ujmowane są w wyniku finansowym, zatem nawet spadek wartości wycenianej nieruchomości nie powoduje zmniejszenia ujętego w momencie wykazania nieruchomości inwestycyjnej kapitału.

Ujęty element kapitału jest rozliczany w sposób analogiczny do kwot wykazanych w kapitale w przypadku zastosowania modelu przeszacowania – przenoszony jest w zyski zatrzymane w momencie, gdy jednostka realizuje składnik.

3.14. Zyski i straty związane z zastosowaniem metody praw własności

Zyski i straty kapitałowe mogą również powstawać w związku z zastosowaniem metody praw własności przez znaczącego inwestora. Wielkości te są wykazywane w przypadku, gdy w jednostce stowarzyszonej lub wspólnym przedsięwzięciu wykazywanym metodą praw własności ujęto lub ujęto by¹¹ zyski lub straty kapitałowe zgodnie z ujednoliconą ze znaczącym inwestorem polityką rachunkowości. Jeżeli zatem znaczący inwestor stosuje model przeszacowania dla określonej grupy rzeczowych aktywów trwałych (np. gruntów), to jednostka, która jest włączana metodą praw własności, dla potrzeb zastosowania tej metody musi przedstawić zmiany wartości godziwej gruntów zaklasyfikowanych do rzeczowych aktywów trwałych. Kwoty te (np. zyski) wykazywane są w sprawozdaniu znaczącego inwestora, w którym stosuje metodę praw własności w ramach kapitałów, jako część zysków związanych z zastosowaniem metody praw własności i prezentowane są w pozostałych całkowitych dochodach.

Ujęte w kapitale kwoty rozliczane są w zależności od obszaru, z którym się wiążą (wynik lub zyski zatrzymane).

¹¹ Jednostka wykazywana metodą praw własności może w swoim sprawozdaniu finansowym nie prezentować zysków i strat kapitałowych, lecz czasem dla potrzeb zastosowania metody praw własności należy ustalić taką hipotetyczną wielkość, co może wynikać z konieczności dostosowania polityki rachunkowości tego podmiotu do polityki rachunkowości znaczącego inwestora.

3.15. Zyski i straty związane z przeliczeniem hiperinflacyjnym

Specyficzny rodzaj zysków i strat kapitałowych pojawia się, gdy jednostka prowadzi działalność w środowisku, w którym występuje hiperinflacja bądź też konsoliduje sprawozdanie finansowe podmiotu działającego w takich warunkach. W takim przypadku jednostka musi dokonać przekształcenia pozycji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym, które nie odzwierciedlają stanu z końca okresu sprawozdawczego pod względem zmiany wartości pieniądza w czasie. Przykładowo, podmiot musi przeliczyć ogólnym wskaźnikiem cen od dnia przygotowania ostatniego sprawozdania finansowego bądź od dnia pozyskania (jeżeli nastąpiło w trakcie okresu) do dnia bilansowego rzeczowe aktywa trwałe wykazywane w koszcie historycznym (np. cenie nabycia minus dotychczasowe umorzenie), zapasy, wartości niematerialne itp. Wskazanemu przekształceniu nie podlegają zazwyczaj pozycje pieniężne, czyli aktywa i zobowiązania, które zostaną rozliczone poprzez przekazanie środków pieniężnych, np. należności handlowe czy zobowiązania handlowe¹², jak również aktywa i zobowiązania odzwierciedlające bieżące stany z dnia bilansowego, np. inwestycje wykazywane w wartości godziwej z dnia bilansowego. Przeliczeniu podlegają także kapitały wniesione przez właścicieli (od ostatniego sprawozdania finansowego lub od dnia wniesienia, jeżeli nastąpiło w okresie) oraz wynik finansowy okresu (poszczególne pozycje od momentu ich ujęcia). Ewentualne różnice z przekształcenia dzielone są na te, które powstały na pozycji pieniężnej netto oraz pozostałe. Zyski lub straty na pozycjach pieniężnych netto, odzwierciedlające spadek lub wzrost siły nabywczej podmiotu¹³, są wykazywane w wyniku finansowym okresu, podczas gdy pozostałe kwoty odnoszone są w zyski zatrzymane.

Powstające w wyniku przekształcenia zmiany kapitału własnego stanowią (z wyjątkiem zmian wyniku finansowego) specyficzny rodzaj zysków kapitałowych, przy czym od strony koncepcyjnej należy wyróżnić tutaj zyski stanowiące korektę kapitałów wniesionych oraz zyski korygujące zyski zatrzymane.

¹² Pozycje takie muszą być przeliczone zgodnie z wytycznymi zawartymi w umowach, na podstawie których są ujmowane, jeżeli umowy przewidują aktualizację płatności ze względu na zmiany cen.

¹³ Wzrost siły nabywczej podmiotu występuje, gdy jednostka posiada większe zobowiązania pieniężne niż aktywa pieniężne. Przykładowo podmiot wykazujący w pozycjach pieniężnych jedynie zobowiązania handlowe w kwocie 1.000 jednostek pieniężnych (j.p.) i należności handlowe oraz środki pieniężne w kwocie 100 j.p. zwiększy swoją siłę nabywczą w przypadku wystąpienia hiperinflacji (realna wartość zobowiązań spadnie w większym stopniu niż realna wartość aktywów pieniężnych). Analogicznie spadek siły nabywczej pojawi się np., gdy jednostka wykazuje wysokie kwoty środków pieniężnych np. 3.000 j.p. przy niewielkich zobowiązaniach np. 200 j.p. W takim przypadku jednostka traci siłę nabywczą posiadanych środków pieniężnych, które nie podlegają rewaloryzacji. Spadek ten jest częściowo kompensowany o zmianę realnej wartości zobowiązań.

3.16. Zyski i straty wynikające z minimalnych wymogów finansowania związanych z programami określonych świadczeń

Jak zauważono wcześniej, programy określonych świadczeń to umowy zawierane z pracownikami, na mocy których jednostka jest zobligowana do wypłaty pracownikom (m.in.) świadczeń emerytalnych po zakończeniu okresu zatrudnienia. W niektórych systemach prawnych podmioty prowadzące tego typu programy zobligowane są do wpłaty na nie określonych minimalnych składek, mimo że zgromadzone aktywa wystarczają na pokrycie ujętych rezerw¹⁴. Zgodnie z wytycznymi KIMSF 14, par. 26, jednostka powinna ująć powstałe określone zobowiązanie do wpłaty minimalnych składek wynikowo lub kapitałowo w zależności od rozwiązań przyjętych w polityce rachunkowości. Jeśli jednostka ujmuje zmiany wartości aktywów i zobowiązań z tytułu programów określonych świadczeń wynikające ze zmian założeń aktuarialnych w kapitale (poprzez pozostałe całkowite dochody), zgodnie z przyjętą polityką rachunkowości, to ujęcie określonego zobowiązania do wpłaty do funduszu minimalnej składki traktowane jest również jako strata kapitałowa prezentowana w pozostałych całkowitych dochodach i rozliczana w zyski zatrzymane.

3.17. Zyski i straty związane z przeliczeniem zobowiązań z tytułu wycofania z eksploatacji lub rekultywacji, gdy stosowany jest model przeszacowania dla rzeczowych aktywów trwałych

Przedstawione sytuacje obrazują, że zyski i straty kapitałowe mogą powstawać zarówno z tytułu przeszacowania aktywów, jak i na przeszacowania/ujęcia zobowiązań. Tego typu pozycje mogą również pojawiać się, gdy jednostka wykazuje rezerwy z tytułu wycofania z eksploatacji lub rekultywacji związane z kontrolowanym składnikiem rzeczowych aktywów trwałych. Jeżeli składnik taki jest wyceniany w wartości godziwej w związku z zastosowaniem modelu przeszacowania, to zgodnie z KIMSF 1, par. 6 ujęta dla niego rezerwa, np. na przyszłe koszty rozbiórki i rekultywacji terenu, na którym stoi, wyceniana jest w korespondencji z kapitałem ujętym z dotychczasowych przeszacowań do jego wysokości. Jak wskazuje par. 6d KIMSF 1, przeszacowania takie są traktowane jako odrębny element w pozostałych całkowitych dochodach.

Przedstawione powyżej sytuacje wynikają z międzynarodowych regulacji rachunkowości obowiązujących na moment pisania artykułu i należy podkreślić, że nie wyczerpują wszystkich możliwych sytuacji, gdy jednostka może wykazać

¹⁴ Konieczność wpłat minimalnych składek ma być dodatkowym elementem gwarantującym wypłatę przyszłego świadczenia emerytalnego.

pozostałe całkowite dochody. Przykładowo jednostka może prezentować podatek dochodowy odrębnie od pozycji, z którymi jest związany, jak również wyodrębnić pozostałe całkowite dochody związane z aktywami trwałymi przeznaczonymi do sprzedaży lub działalnością zaniechaną (zgodnie z MSSF 5 „Aktywa trwałe przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana”). Ten ostatni element wiąże się zazwyczaj ze ściśle określonym obszarem powstawania zysków i strat kapitałowych (omówionym powyżej) i jedynie dla potrzeb prezentacji jest wyodrębniany do oddzielnej pozycji w pozostałych całkowitych dochodach. Rozliczenie ujętego w ten sposób przeszacowania odbywa się zgodnie z metodą wskazaną dla danego obszaru. Przykładem może być tutaj zaklasyfikowanie wycenianego zgodnie z modelem przeszacowania składnika rzeczowych aktywów trwałych jako przeznaczonego do sprzedaży. Ujęte dla niego przeszacowanie nie jest prezentowane jako przeszacowanie rzeczowych aktywów trwałych, lecz jako pozostałe całkowite dochody ujęte dla aktywów trwałych przeznaczonych do sprzedaży. W analogiczny sposób należałoby podejść do kwoty z przeliczenia inwestycji netto działającej za granicą, jeżeli na dzień bilansowy jest ona klasyfikowana jako przeznaczona do sprzedaży, oraz przeszacowań wykazanych przez istotną jednostkę zależną, która wykazywała zyski i straty kapitałowe i w danym okresie została sprzedana.

Pewne zyski i straty kapitałowe mogą również wynikać z tego, że regulacje MSSF nie pokrywają wszystkich obszarów gospodarczych, czego przykładem mogą być umowy ubezpieczeniowe, które, choć podlegają MSSF 4, mogą być wykazywane w pewnym zakresie na podstawie regulacji krajowych. W przypadku, gdy regulacje krajowe przewidują ujęcie zysków lub strat kapitałowych, mogą wystąpić takie kwoty w sprawozdaniu finansowym na podstawie MSSF.

Inny problem wynika z faktu, że standardy międzynarodowe podlegają ciągłym zmianom, które mogą wprowadzać nowe rozwiązania. Przykładem są regulacje MSSF 9 „Instrumenty finansowe”, przewidującego możliwość dobrowolnego wskazania instrumentów kapitałowych, które będą wyceniane przez pozostałe całkowite dochody¹⁵.

Przeprowadzona analiza regulacji rachunkowości obrazuje, w jak wielu obszarach mogą wystąpić zyski i straty kapitałowe. W dalszej części opracowania przedstawiono wyniki badań prezentujące obszary, w których występują one najczęściej.

¹⁵ MSSF 9 ma wejść w życie dla okresów sprawozdawczych rozpoczynających się 1 stycznia 2015 r. lub po tym dniu. Standard przewiduje możliwość wcześniejszego zastosowania, lecz z tego podejścia nie mogą skorzystać podmioty, które stosują MSSF zatwierdzone przez Komisję UE, ze względu na brak takiego zatwierdzenia.

4. ZYSKI I STRATY KAPITAŁOWE PREZENTOWANE PRZEZ SPÓŁKI NOTOWANE NA GIEŁDZIE PAPIERÓW WARTOŚCIOWYCH W LONDYNIE

Dla realizacji celu artykułu analizie poddano 100 skonsolidowań sprawozdań finansowych spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Londynie, przygotowanych na koniec 2010 r. (w tym dane porównawcze)¹⁶ przez spółki uwzględnione w indeksie FTSE100.

Po wstępnej analizie odrzucono sprawozdanie jednej spółki ze względu na zastosowanie regulacji amerykańskich. Wśród pozostałych podmiotów wszystkie wykazały zyski lub straty kapitałowe. U większości podmiotów (prawie 72%) wystąpiły łączne zyski kapitałowe, podczas gdy pozostałe prezentowały łączne straty kapitałowe.

Znacząca większość podmiotów (96%) wykazywała zyski i straty kapitałowe w ramach oddzielnego sprawozdania z całkowitych dochodów – jedynie 4% spółek zaprezentowało sprawozdanie z całkowitych dochodów obejmujące pozycje rachunku zysków i strat. U większości analizowanych jednostek pozostałe całkowite dochody na koniec 2010 r. (lub moment zbliżony) stanowiły więcej niż 10% zysku/straty netto okresu. Tabela 1 obrazuje relację łącznych zysków/strat kapitałowych w relacji do wyniku finansowego okresu.

Tabela 1

Liczba spółek w kontekście relacji zysków/strat kapitałowych do wyniku finansowego okresu za 2010 r. (lub okresu zbliżonego)

	Relacja łącznych zysków/strat kapitałowych do wyniku finansowego okresu – poziom procentowy (w %)									
	>5	>10	>20	>40	>50	>70	>100	>150	>200	>300
Liczba spółek, u których relacja przekracza określony poziom	69	61	36	19	13	9	7	5	4	2

Źródło: oprac. własne na podstawie badań przeprowadzonych osobiście.

Przy analizie sektorowej stwierdzono, że wśród 13 podmiotów, u których łączne zyski/straty kapitałowe stanowią więcej niż 50% wyniku finansowego netto, dwa reprezentują banki, trzy sektor ubezpieczeniowy, trzy sektor usług finansowych (innych niż banki) i po jednym z sektorów: naziemnej telekomunikacji, przemysłu lotniczego i obronnego, przemysłu browarniczego, producentów paliw i gazu oraz przemysłu turystyczno-rekreacyjnego¹⁷.

¹⁶ Dzień bilansowy 31.12.2010 r. lub datę zbliżoną, jeżeli podmiot nie przygotowywał sprawozdania finansowego na koniec roku kalendarzowego, lecz inny moment.

¹⁷ Sektory branżowe wyróżniono zgodnie z ich wyróżnieniem stosowanym przez LSE.

Odnosząc łączne zyski lub straty kapitałowe do przychodów ze sprzedaży, stwierdzono, że u większości podmiotów wielkości te nie stanowią kwoty większej niż 5% przychodów. Tabela 2 prezentuje wyniki analiz w tym zakresie.

Tabela 2

Liczba spółek w kontekście relacji zysków/strat kapitałowych do przychodów ze sprzedaży za 2010 r. (lub okresu zbliżonego)

	Relacja łącznych zysków/strat kapitałowych do przychodów ze sprzedaży okresu – poziom procentowy				
	>5%	>10%	>20%	>40%	=105,68%
Liczba spółek, u których relacja przekracza określony poziom	18	6	3	1	1

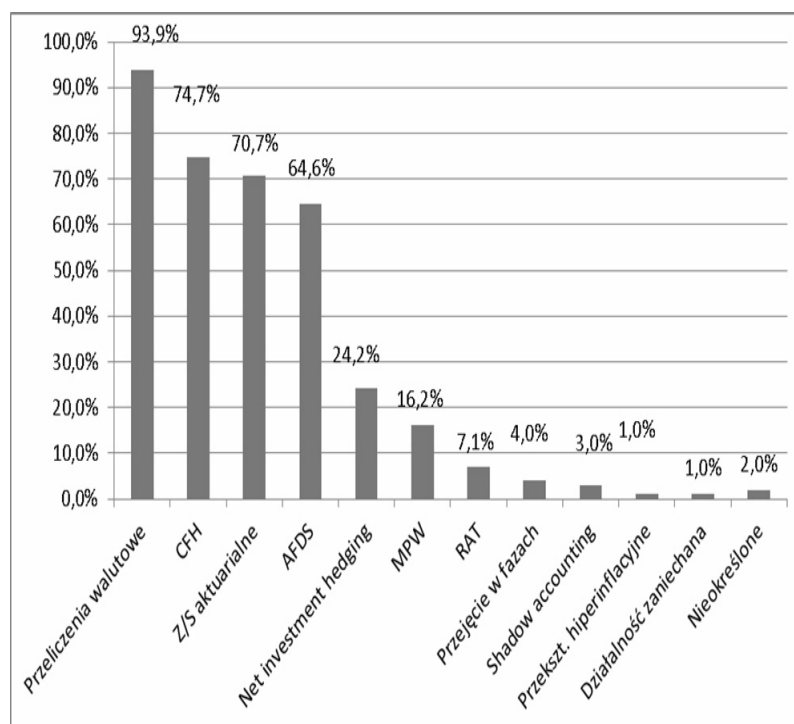
Źródło: oprac. jak w tabeli 1.

W kolejnym kroku badania analizie poddano obszary, w związku z którymi jednostki wykazywały zyski i straty kapitałowe. W wyniku przeprowadzonego badania stwierdzono, że najczęściej wykazywaną pozycją były kwoty związane z przeliczeniem sprawozdań finansowych na inną walutę – prawie 94% analizowanych podmiotów wykazało taką pozycję. Kolejne pozycje, które zostały przedstawione przez większość spółek to zyski lub straty z tytułu zabezpieczenia przepływów pieniężnych w związku z zastosowaniem rachunkowości zabezpieczeń (74 podmioty), zyski lub straty wynikające ze zmian założeń aktuarialnych (70 podmiotów) oraz zyski lub straty związane z aktywami finansowymi dostępnymi do sprzedaży (64 podmioty). Należy podkreślić, że większość podmiotów prezentowało odrębnie podatek dochodowy (73 spółki), przy czym w tej grupie 9 podmiotów prezentowało część pozycji pozostałych całkowitych dochodów jako wielkości brutto, a część jako kwoty netto.

Wśród analizowanych spółek wyróżniły się jeszcze podmioty stosujące zabezpieczenie inwestycji netto w ramach rachunkowości zabezpieczeń (24 podmioty), wykazujące zyski lub straty dla jednostek wycenianych metodą praw własności (16 podmiotów) oraz 7 spółek wykazujących przeszacowania dla rzeczowych aktywów trwałych. Cztery wśród 99 analizowanych podmiotów wykazało również pozostałe całkowite dochody związane z przejęciem kontroli nad innym podmiotem następującym w fazach i wynikające z tego przeszacowania¹⁸. W badanej grupie trzy podmioty wykazały przeszacowania kapitałowe

¹⁸ Dla okresów rozpoczynających się 1 lipca 2009 lub po tym dniu obowiązuje znowelizowany MSSF 3 „Połączenia jednostek gospodarczych”, który przewiduje wynikowe przeszacowanie dotychczas posiadanych udziałów, gdy jednostka przejmuje kontrolę nad innym podmiotem w fazach. Prezentowane przez niektóre spółki zyski/straty kapitałowe wynikają zatem z zastosowania wcześniejszej wersji MSSF 3.

związane z zastosowaniem *shadow accounting* i po jednej jednostce zaprezentowało zyski hiperinflacyjne oraz przeszacowania związane z działalnością zaniechaną. Poniższy wykres 1 obrazuje stopień występowania poszczególnych zysków i strat kapitałowych w badanej grupie.

Wykres 1. Występowanie zysków i strat kapitałowych związanych z poszczególnymi obszarami wśród spółek uwzględnionych w FTSE100

Objaśnienia: CFH – zyski i straty związane z zabezpieczeniem przepływów pieniężnych, AFDS – przeszacowania aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży, Net investment hedging – zyski i straty związane z zabezpieczeniem inwestycji netto, MPW – zyski i straty związane z zastosowaniem metody praw własności, RAT – przeszacowanie rzeczowych aktywów trwałych.

Źródło: oprac. własne na podstawie badań przeprowadzonych osobiście.

W toku dalszych badań prowadzono uszczegóławiające analizy, m.in. ocenie poddano, w ramach jakich sektorów branżowych występują określone zyski i straty kapitałowe. Poniżej przedstawiono wybrane wnioski.

1. Wśród spółek wykazujących zyski i straty z tytułu przeszacowania rzeczowych aktywów trwałych dominowały podmioty z sektora ubezpieczeniowego – aż pięć na siedem podmiotów pochodziło z tego sektora. Jedna z pozostałych spółek należała do sektora usług finansowych, druga zaś to podmiot specjalizujący się w inwestycjach w nieruchomości.

2. Spośród 64 spółek wykazujących zyski i straty kapitałowe dla aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży większość (49 spółek) należała do sektorów niefinansowych, przy czym nie można zidentyfikować sektorów dominujących.

3. Wśród podmiotów wykazujących zyski bądź straty związane z zabezpieczeniem inwestycji w aktywa netto jedynie dwie należały do szerokiego sektora finansowego (dokładnie ubezpieczeń), pozostałe zaś do sektorów produkcyjnych i usługowych, przy czym nie można zidentyfikować sektorów dominujących.

5. ZAKOŃCZENIE

Przeprowadzona analiza międzynarodowych regulacji rachunkowości wskazuje, że zyski i straty kapitałowe mogą powstawać w wielu różnych okolicznościach i ich ujęcie może zależeć zarówno od rozwiązań przyjętych w polityce rachunkowości, jak i w związku z wystąpieniem określonych sytuacji lub zdarzeń, z którymi przepisy wiążą ujęcie kwot bezpośrednio w kapitale. Generalnie można zidentyfikować trzy podstawowe sposoby rozliczania ujętych kwot – przeniesienie na wynik finansowy okresu w terminie późniejszym, przeniesienie na inny element kapitałów własnych oraz przeniesienie na ujęty składnik aktywów lub zobowiązań.

Przeprowadzone badania empiryczne obrazują, że dominującymi zyskami/stratami kapitałowymi, wykazywanymi przez spółki notowane na LSE, są zyski/straty powstające w związku z przeliczeniami walutowymi, zastosowaniem zabezpieczenia przepływów pieniężnych, zyskami i stratami aktuarialnymi i wyceną aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży. Niektóre ze zidentyfikowanych możliwości powstawania zysków i strat kapitałowych w ogóle nie wystąpiły, a niektóre wystąpiły w formie częściowej.

Należy podkreślić, że niektóre podmioty mogą prezentować zyski i straty z niektórych zidentyfikowanych obszarów w ramach jednej pozycji, np. przeliczenia walutowe mogą obejmować zyski i straty kapitałowe powstające w sytuacji przedstawionej w punktach 3.5, 3.10, 3.11 i 3.12. Podobnie przeszacowania aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży mogą obejmować sytuacje przedstawione w punkcie 3.4, 3.8 i 3.9.

LITERATURA

- Freundzel M. (2011), *Przedmiot pomiaru wartości dla potrzeb sprawozdawczości finansowej w kontekście podejścia bilansowego*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, SKwP, t. 61(117).
- Helin A., Szymański K.G. (2001), *Sprawozdawczość finansowa spółek kapitałowych*, FRR w Polsce, Warszawa.

- International Financial Reporting Standards* (2010), IASB, London.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej* (2007), IASB-SKwP, Warszawa.
- Jaruga A.A. (red.) (2002), *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, CH Beck, Warszawa.
- Kabalski P. (2009), *Polityka rachunkowości w spółce stosującej MSSF*, SKwP, Warszawa.
- Marcinkowska M. (2003), *Istota wyniku „całościowego” i jego ujmowanie w sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, SKwP, t. 17(33).
- Szycha A. (2011), *Wynik całościowy w sprawozdaniach finansowych spółek publicznych*, [w:] I. Sobańska, M. Turzyński (red.), *Rachunkowość, audyt i kontrola w zarządzaniu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Ustawa o rachunkowości, ustawa z dn. 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. z 2009 r. nr 152, poz. 1223 z późn. zm.).
- Walińska E. (2009), *Koncepcja zysku całościowego a wartość bilansowa przedsiębiorstwa*, [w:] Kiziukiewicz T. (red.), *Zasoby i procesy w rachunkowości jednostek gospodarczych*, Difin, Warszawa.
- Walińska E., Bek-Gaik B. (2011), *Sprawozdanie z całkowitych dochodów w praktyce wybranych spółek notowanych na GPW w Warszawie*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, SKwP, t. 62(118).
- Wójtowicz P. (2009), *Czy wynik całościowy jest potrzebny rynkowi kapitałowemu?*, [w:] I. Sobańska, T. Wnuk-Pel (red.), *Rachunkowość w procesie tworzenia wartości przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

Maciej Frendzel

CAPITAL GAINS AND LOSSES AND THEIR PRESENTATION BY COMPANIES LISTED ON THE LONDON STOCK EXCHANGE

This article discusses possibilities of recognition of capital gains and losses under International Financial Reporting Standards. Next to identification and description of main areas of recognition of capital gains and losses there presented results of own research conducted on presentation of such items by companies listed on the London Stock Exchange.